

Meedenken met Paulus

*Letter en Geest
in de bezinning op
vrouw en **ambt***

Dr. Bert Loonstra

Buijten & Schipperheijn *Motief* – Amsterdam

© 2018 Bert Loonstra, Gouda

isbn 978-90-5881-994-9

Omslagontwerp: Erik Houwer, Gouda

Behoudens uitzonderingen krachtens de Auteurswet van 1912 mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen, of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor het maken van kopieën uit deze uitgave, ook voor zover toegestaan door de Auteurswet, zijn vergoedingen verschuldigd. Voor betaling van vergoedingen en voor toestemming voor het overnemen van gedeelten in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken wende men zich tot de uitgevers, Postbus 22708, 1100 DE Amsterdam.

Inhoud

Woord vooraf 7

1. Met de deur in huis: de zwijgtteksten 9
2. Het denken van Paulus 14
3. Een drieslag in Paulus' denken 18
4. De betekenis van de Heilige Geest 26
5. God en de *Thora* 33
6. Christus en de wet 40
7. De Geest en de wet 45
8. De gelovigen en de wet 49
9. God, Christus, de Geest, de gelovigen en de wet 56
10. Calvijn en Paulus 61
11. De les van het dorsende rund 70
12. De schepping staat niet in de weg 78
13. Het afgelegde traject 86
14. Andere tijden 91
15. De invloed van de eigen cultuur 96
16. Niet zonder meer na-spreken,
maar meedenken en navolgen 106
17. Het debat in de kerken 111

Literatuur 119

Tekstregister 123

Woord vooraf

Dit boek is een bijdrage aan het gesprek over de vrouw in leidinggevende taken binnen de gemeente. Het stelt vast dat de discussie is vastgelopen. Over en weer weet men elkaar niet te overtuigen. Ik breng een argument in dat weinig aandacht krijgt, maar dat wel eens doorslaggevend zou kunnen zijn.

Sinds de besluitvorming rond dit thema in de GKv is binnen dat kerkverband, maar ook daarbuiten, de discussie opnieuw opgelaaid. Ook in mijn eigen CGK-gemeente wordt de roep om vrouwelijke ambtsdragers sterker. Om die redenen kom ik met deze bijdrage.

Veelal eindigt de gedachtewisseling in het dilemma hoe je aan de Bijbel het hoogste gezag kunt toekennen zonder de culturele situatie waarin je zelf verkeert te miskennen. Ik meen een weg te hebben gevonden waarin zowel aan het een als aan het ander recht wordt gedaan.

Mijn collega Wim de Bruin wil ik danken voor de scherpe blik die hij over een eerdere versie van de inhoud heeft laten gaan, en voor zijn positieve kritiek. Hij legde de vinger bij minder geslaagde formuleringen en uitwerkingen. Even erkentelijk ben ik mijn plaatselijke GKv-collega Arjan Koster, die met eenzelfde scherpe blik enkele gezichtspunten bood die ik dankbaar heb verwerkt. Christi Kuiper van uitgeverij Buijten & Schipperheijn bedank ik voor de taalkundige correcties die zij heeft aangebracht, en de suggesties voor verduidelijking.

Bij het aanhalen van Bijbelteksten heb ik geen voorkeur voor één vertaling. De lezer kan in de weergegeven teksten nu eens de NBV herkennen, dan weer de NBG-vertaling van 1951, maar ook eigen formuleringen. Leidinggevend waren daarbij twee principes die wel eens

met elkaar op gespannen voet staan: een zo klein mogelijke afstand tot de brontekst en een zo begrijpelijk mogelijke weergave.

De discussie over dit thema zet ik graag voort. Reacties zijn welkom op bloonstra@solcon.nl. Naast persoonlijke beantwoording wil ik op aangelegen punten ingaan via mijn weblog, www.bertloonstra.nl. De gesprekspartner blijft dan anoniem, behalve wanneer ik op een gepubliceerde bijdrage reageer.

Gouda

februari 2018

1. Met de deur in huis: de zwijgteksten

Als het over de plaats van de vrouw in de gemeente gaat, en dan met name over de vraag of zij mag dienen in een leidinggevend ambt, zijn de zogenoemde zwijgteksten voor velen de laatste en beslissende hindernis om zover te gaan. In een mooi artikel in het *Nederlands Dagblad* van 28 september 2017 geven Rob van Houwelingen, Myriam Klinker en Hans Schaeffer een helder overzicht van de manier waarop die teksten door voor- en tegenstanders worden toegepast. Het is getiteld ‘Wat de ‘zwijgteksten’ willen zeggen’.

Daar wil ik het graag over hebben, om de redenen die in het Woord vooraf reeds werden aangestipt. De eerste is dat de synode van de GKv van 2017 de ambten heeft opengesteld voor vrouwen. In meer dan één gemeente brengt dat discussies op gang. Ik denk dat ik die discussies kan dienen door een argument uit te werken dat doorgaans onderbelicht blijft. Dat argument is afgeleid uit de manier van denken van Paulus die fundamenteel is voor zijn boodschap. Die manier van denken verdient navolging. Denk mee met Paulus! Over de behoefte aan een doorslaggevend argument zeg ik straks iets meer.

De tweede reden is dat in de CGK-gemeente waarbij ik betrokken ben serieus wordt nagedacht over de openstelling van de ambten voor vrouwen, ook al wordt dit door de landelijke besluitvorming niet toegestaan. Dat brengt de taak met zich mee zich principieel te verantwoorden. En opnieuw kom ik uit bij de manier van denken van Paulus. Die is voor ons maatgevend. Als we die niet maatgevend laten zijn, doen we tekort aan de bevrijdende kracht van het evangelie. Daar hoort natuurlijk bij dat je bij de zusterkerken voor deze positie begrip probeert te kweken.

Wat zijn eigenlijk die zwijgteksten? Het gaat om 1 Korintiërs 14:34 en 1 Timoteüs 2:11-14. De eerste tekst luidt als volgt: ‘Vrouwen moeten

gedurende uw samenkomsten zwijgen. Ze mogen niet spreken, maar moeten ondergeschikt blijven, zoals ook in de wet staat.' En de tweede tekst zegt: 'Een vrouw dient zich gehoorzaam en bescheiden te laten onderwijzen. Ik sta haar dus niet toe dat ze zelf onderwijst of gezag over de man heeft; ze moet bescheiden zijn. Want Adam werd als eerste geschapen, pas daarna Eva. En niet Adam werd misleid, maar de vrouw; zij overtrad Gods gebod.'

De auteurs van het krantenartikel proberen beheerst naast elkaar te zetten hoe mensen van tegengestelde opvatting met deze teksten omgaan. Aan de ene kant zijn deze teksten voor mensen die tegen de vrouw in het ambt zijn het einde van alle tegenspraak. De gedachtegang is als volgt. Paulus doet in 1 Korintiërs 14 een stellige uitspraak en hij beroept zich daarbij op de wet, al zegt hij er niet bij welke wet. Maar er ligt kennelijk een orde in uitgedrukt die de verhouding tussen man en vrouw bepaalt en Paulus trekt daaruit een conclusie. Met zijn argument legt hij alle tegenspraak het zwijgen op. In 1 Timoteüs 2 geeft hij eenzelfde afdoende onderbouwing. De man is eerst geschapen en pas daarna de vrouw, en niet de man is misleid, maar de vrouw. Dit is een beroep op Genesis 2 en 3. Die beginsituatie van man en vrouw is bepalend voor heel de daarop volgende geschiedenis, tot in de tijd van Paulus en tot in onze eigen tijd. Sinds die redenering van Paulus is daaraan in principe niets veranderd.

Aan de andere kant wijzen de auteurs op een aantal factoren die aantonen dat Paulus' beroep op deze teksten en de manier waarop hij ze benut mede bepaald zijn door de manier waarop in de toenmalige cultuur de verhouding tussen man en vrouw werd ervaren. In onze tijd is die verhouding anders, daarom moeten we zijn argument anders wegen en anders toepassen dan hij deed in zijn tijd. Dominant gedrag van vrouwen werd toen als onbehoorlijk ervaren, in onze tijd daarentegen is men gevoeliger voor dominant gedrag van mannen tegenover vrouwen. Wij denken meer individualistisch. Voor ons is het normaal dat gehuwden ieder hun eigen stem hebben. Men dacht toen meer vanuit eer en schande, wij doen het vanuit gelijkheid en verantwoordelijkheid. Toen werd het zwijgen van vrouwen breed

maatschappelijk als norm geaccepteerd, tegenwoordig moet zij opkomen voor zichzelf. Door het zwijggebod maakte Paulus verbinding met zijn eigen tijd, in onze tijd creëren we daarmee juist een kloof. Daarom eist onze tijd andere accenten in de verhouding tussen man en vrouw.

Maar wat geeft de auteurs en velen met hen het recht zo vrij met Paulus' uitspraken over de plaats van de vrouw om te gaan? Hun rechtvaardiging is de volgende: het beroep op de wet en het paradijsgebeuren is maar één onderdeel van een breder palet aan motieven die Paulus gebruikt bij zijn voorschriften. Hij zet ze ook kracht bij door respect te vragen voor wat de natuur leert, door te appelleren aan wat eervol of schandelijk is, en door aandacht te vragen voor hoe buitenstaanders op het evangelie en op wat er in de gemeente gebeurt reageren. Het beroep op de wet en op het begin fundeert Paulus' positie niet, het is een manier om het punt dat hij maakt te onderstrepen, bedoeld als een versterking van de impact van wat hij zegt.

De verantwoording gaat als volgt verder. Onze focus moet gericht zijn op wat Paulus in die context wilde zeggen, niet op de daaraan ondergeschikte argumentatie. Wat hij in die context wilde zeggen is dat in het belang van het evangelie de vrouwen hun plaats moeten weten. Dat moeten we vervolgens vertalen in onze, daarvan afwijkende context. Dan kan het gebeuren dat wij tot andere conclusies komen. Dat is niet in strijd met wat Paulus beoogde, vanuit een diepe verbondenheid met wat hem dreef is het een andere uitwerking van wat hem bewoog, aangepast aan de eisen van de tijd. Het ging hem erom en het gaat ons erom dat de voortgang van het evangelie zo goed mogelijk wordt gediend. Daarin zijn we één. Maar in de manier waarop die voortgang het beste wordt gediend, kunnen de wegen uiteengaan, eenvoudig omdat de tijd veranderd is.

Wat mij betreft is dit een respectabele verantwoording van een positie die ook de mijne is. Alleen mis ik een schakel in die rekenschap. Want duidelijk moet worden waar je het recht vandaan haalt om zo Paulus' argumenten voor tweederangs te verklaren en aan zijn inten-

tie de voortgang van het evangelie te dienen prioriteit te geven. Wij zijn gewend dat als we een argument geven, we dan iets laten zien dat onze positie fundeert. Gelegenheidsargumenten zijn bij ons verdacht. In de zojuist beschreven benadering lijken Paulus' argumenten op gelegenheidsargumenten. Ze zijn niet funderend, maar versterkend, niet wezenlijk maar meer retorisch. En dat terwijl ze zo principiële klinken! Doen we hem zo niet tekort? En, nog belangrijker, doen we zo aan het gezag van de Bijbel niet tekort?

Het is mij duidelijk dat de zo-even weergegeven positie de tegenstanders van de openstelling van de ambten nooit zal overtuigen. Die zullen slechts versterkt worden in hun mening dat op die manier het gezag van de Schrift ondergeschikt wordt gemaakt aan het gezag van de veranderde culturele context, met als rechtvaardiging dat het evangelie dit vraagt. Maar wie zegt dat op deze manier niet te veel water bij de wijn wordt gedaan om het evangelie aanvaardbaar te maken voor mensen van nu?

Ook bij de bundels *Vrouwen op een zij-spoor* en *Zonen & dochters profeteren* bekruipt me het gevoel dat de Bijbelse pleidooien voor gelijke rechten van vrouwen en mannen in de gemeente kwetsbaar zijn voor deze kritiek. Hetzelfde geldt voor de rapporten die over dit onderwerp binnen de CGK, NGK en GKv ten gunste van de opening van de ambten voor vrouwen zijn uitgebracht.

De schakel die we nodig hebben is dat we uit Paulus' brieven zelf kunnen laten zien dat zijn uitspraken over de positie van de vrouw betrekkelijk zijn. Betrekkelijk in die zin dat ze geldig zijn omdat en voor zover ze dienstbaar zijn aan de voortgang van het evangelie. Aangetoond moet worden dat het de apostel hierom gaat. Als we die ontbrekende schakel niet kunnen laten zien, zal een pleidooi voor een meer eigentijdse waardering van de vrouw en haar positie binnen de gemeente stranden op het Schriftgezag van enkele expliciete teksten. Wat ons te doen staat is dus niet minder dan: demonstreren dat de Schrift zelf leert dat in andere tijden de rol van de vrouw anders kan worden dan die welke Paulus in zijn eigen situatie verdedigt. Duidelijk moet worden gemaakt dat trouw aan Paulus niet bestaat in na-

1. MET DE DEUR IN HUIS: DE ZWIJGTEKSTEN

spreken van wat hij destijds heeft gezegd, maar in een nieuwe toepassing van zijn eigen uitgangspunten.

Die uitdaging neem ik in dit boek aan. De ondertitel geeft al een hint naar het antwoord: dat ligt in de manier waarop Paulus de verhouding van letter en Geest ziet. Om Paulus echt zelf aan het woord te laten en hem niet te misbruiken voor onze eigen ideeën, is wel nodig dat we zorgvuldig kijken naar zijn manier van denken. Dat vereist tijd en ruimte. Van de lezer vraag ik met mij mee te gaan en zich te laten meenemen in een ontdekkingsstocht die ergens toe leidt. Zonder royale aanloop is het onmogelijk een goede sprong te maken. Vandaar de hoofdtitel: Meedenken met Paulus.

Hoofdstuk 13 is een samenvatting van de hoofdlijn van Paulus' denken zoals die in de hoofdstukken 3 tot en met 12 wordt blootgelegd. De hoofdstukken 14 tot en met 17 vormen de praktische toepassing op de plaats van de vrouw in de huidige kerk die door de moderniteit is beïnvloed. Eerst volgt in hoofdstuk 2 nog een algemene karakterbepaling van het denken van Paulus: confronterend en controversieel.